

Adrian Notz, kurator in umetnostni teoretik

Dada je deviški mikrob*

Tanja Lesničar - Pučko

Leta 1916 so se v neki hiši v Zürichu zbrali imigranti iz Nemčije in Romunije, Hugo Ball, Emmy Hennings, Jean Arp, Richard Hülsenbeck, Tristan Tzara in Marcel Janco, ki jih je vojna ujela v Švici, in odprli *Cabaret Voltaire*. Tam so nastopali, tam je nastalo umetniško gibanje Dada, ki se je potem širilo, tudi v Nemčijo, Francijo, New York in drugam. Gibanje je ob razpadu sveta, kot ga je kazala prva svetovna vojna, prepoznalo usodno moč ideoloških, političnih in estetskih koordinat, ki so ta razpad omogočile, in jih skušalo dekonstruirati. Širilo se je in delovalo dobrih šest let, nato pa so ga avtorji ukinili – a je imelo izredno močan vpliv na nadaljnji razvoj umetnosti.

Züriško hišo, ki že dolga desetletja ni več pomenila svoje zgodovine, so pred desetimi leti hoteli porušiti, a jo je zasedla skupina umetnikov in preprečila uničenje zgodovinskega spomina. V prostorih, ki so ohranili svoje slavno ime, Cabaret Voltaire, je nato ponovno zaživel kulturni center, ki ga zadnji dve leti vodi **Adrian Notz**. Ta je pred dnevi obiskal Ljubljano in pred premiero predstave *Café Dada* v Mestnem gledališču ljubljanskem predaval o gibanju Dada.

Kaj je Cabaret Voltaire danes?

Imamo galerijo, dvorano za predstave, trgovino in bar. V kleti je v kripti stalna in spreminjajoča se razstava o gibanju Dada, ki jo v luči prihajajoče stote obletnice njegovega nastanka dopolnjujemo s slikami, dokumenti... Razstavili smo tudi statistike mesta Zürich iz leta 1916, ki kažejo, v kakšnem kontekstu je Dada nastala. V dvorani, kjer so nastopali ustanovitelji Dade, pa skušamo predstaviti umetnike, ki se tako ali drugače naslanjajo na dadaistične ideje.

Toda ali ni ta muzealizacija pravzaprav v nasprotju z duhom Dade, ki je poskušala dekonstruirati ne le umetnost in umetniški sistem, ampak celotno vladajočo ideologijo tradicije in zgodovine? S pozivom k spontanosti, efemernosti, nenadzorovanosti? Bi bili dadaisti veseli, da so postali blagovna znamka, kot ste dejali na predavanju?

Mislím, da bi bili (smeh). Ker so enostavno del zgodovine, iz katere

jih ni mogoče iztrgati. Seveda je Dada trajal le od leta 1916 do 1923, potem pa so se člani razšli in imeli svoje različne osebne zgodovine. A pri našem delu se mi zdi bolj pomembno, kako smo se te muzealizacije lotili; ta kripta je na primer precej ironično zastavljena, na stropu je šestnajst slik, tako, da ljudje zvišajo vratove, da bi jih videli, tam je oltar, za turiste, ki prihajajo kot romarji v svetišče...

...molit, k ljudem, ki so v razgaljanju smisla in nesmisla tudi sebe razglasili za bebce – v tem je nedvomno ironija.

No, vsaj Tristan Tzara bi bil tega zelo vesel, on je znotraj gibanja skrbel za stike z javnostmi. Druga črta, ki jo skušamo potegniti, pa je resnejša, predstaviti želimo, kaj je predvsem Hugo Ball vnesel v filozofski in umetniški kontekst, zanima nas Nietzschejev pogled in podobno, zato v okviru »dadalogije« organiziramo resne debate. In potem so tu sodobni radikalni umetniki, ki prihajajo, da bi v našem kontekstu kaj naredili, na primer ruska skupina Voina, The Yes Men, Reverend Billy, Alexander Brenner – ta skuša preko Dade pojasniti, kaj je umetnost danes. Verjetno živimo v zmedenem času, ko spet potrebujemo premislek o Dadi in razumevanju njenih postopkov.

Poleti smo v Ljubljani videli francosko uprizoritev dadaistične predstave Repertoar, v kateri so se igralci in glasbeniki spopadli z ustvarjalnimi dadaističnimi postopki. To je ena možnost umetniškega soočanja z Dado, druga je reprodukcija njihovih pesmi, tekstov...

To je zelo zahtevno teoretsko vprašanje za umetnike, ki se soočajo z dadaističnimi pogledi na umetnost: ali naj ponovno uprizorijo, rekonstruirajo, kolikor je pač mogoče, njihove nastope, ali pa naj uporabijo dadaistične principe, pišejo svoje pesmi, izumljajo svoje uprizoritve, današnji dada... Pri predstavi v Mestnem gledališču ljubljanskem me je denimo presenetil začetek, občinstvo se je smejala, vse skupaj je bolj spominjalo na kabare v lahkotnem smislu, kot zabava, ne pa kot umetniško in politično prepovedanje. Zvočne

pesmi so bile na primer za Huga Balla ekstremno resna zadeva, tu pa so bile smešne, ker jih je igralec uprizarjal, ne komponiral; a mogoče je to način, kako danes obravnavati Dado, jo smešiti, jo reproducirati, toliko časa, da razumeš, kaj je zadaj. Kot meniški kopisti: toliko časa prepisuješ, da ujameš smisel. V prizoru tuljenja ali v točki Nine Rakovec pa je bolj videti, da jih to, kar govorijo, zadeva; to se mi je zdel zelo dober moment. V Zürichu predavam na gledališki šoli in tudi tam se veliko posvečamo vprašanju ponovnih uprizoritev nečesa, kar je po definiciji mišljeno kot enkratno.

Kako ujeti duha, če so tega duha že dadaisti sami nenehno izmikali sami sebi? Če so se razšli med uprizoritvijo fiktivnega procesa zoper reakcionarnega pisatelja Mauricea Barrèsa, zoper njegov »zločin proti zanesljivosti uma«, ki ga je Andre Breton razumel povsem resno, medtem ko ga je Tzara spremenil v burko: »Ne verjamem v pravičnost sodišča, tudi če je to sodišče Dada.« Kako ujeti ta njihov neverjetno samokritičen odnos do lastnega početja, ki je bil dejansko globoko političen?

Politični in siceršnji kontekst dadaistov je bil tedaj seveda do konca specifičen, to je bil kontekst vojne, pa tudi Freuda, Einsteina, Lenina, vsi so se drenjali po Zürichu. Vojna je njihova življenja postavila na glavo, Tzara in Janco, bogata »mulca« iz Romunije, ki sta prišla v Švico študirat, sta se nenadoma znašla brez denarja, poleg tega sta bila juda, to pa je njun položaj skrajno zaostri. In pri teh imigrantih je vse to logično sprožilo izjemno precizne analize stanja, ki jih Švicarji zaradi svoje varnosti in preskrbljenosti niso bili zmožni. Podobno se v Cabaret Voltaireu sprašujemo tudi danes: kaj bi v Švici ustrezalo težavam, s kakršnimi se na primer skupina Voina danes spoprijeti v Rusiji? Kaj lahko mi, ki živimo v takšnem blagostanju, tu naredimo? In potem si samoironično odgovorimo: naredimo lahko kava-pavzo za to revolucijo. In v tem se v resnici še najbolj vračamo k socialnopolitičnemu kontekstu Cabareta Voltaire iz leta 1916, ko je bila Švica ptičja kletka, obdana z levi: tu-

Page: 25

Reach: 0

Country: SLOVENIA

Size: 784 cm2

2 / 2

di mi danes lahko povabimo člane Voine, ki lahko pri nas naredijo ali rečejo kar koli, brez strahu pred represalijami. Znova smo lahko zaščiteni območje, eksperimentalni laboratorij, inkubator za nove ideje. Ali so te res nove in kakšen vpliv bodo imele, pa je težko reči. Tudi daistom se ni sanjalo, da bodo njihove ideje zaodmevale v Parizu, potem z Duchampovim nikoli razstavljenim pisoarjem v New Yorku in tako dalje.

Zavračanje ustaljenega je bilo takrat v zraku, avantgardna gibanja od kubizma ali futurizma do konstruktivizma in nadrealizma so cvetela, njihovo dekonstruiranje umetnosti se je ponovilo vsaj še

enkrat, v šestdesetih letih prejšnjega stoletja...

Torej je čas za novo ponovitev! (Smeh.) Če pogledate gledališče, sto let je preizkušalo vse mogoče prijeme, tako da je danes lahko le kliše klišeja. Če gledamo zgodovino umetnosti, so vedno obdobja, kjer se zgodijo preboji novega, in obdobja manierizma – in danes smo globoko, globoko v takšnem manierističnem obdobju. A mislim, da smo k sreči končno res na koncu postmodernizma. Kaj bo sledilo, ne vem, a ta pogled nazaj, v avantgardne prakse, je iskanje navdiha v njihovih utopijah in iskanje današnjih, novih.

Eden pomembnih navdihov Dade in nadrealizma je bila psihoanaliza.

Tudi njena uporabnost v umetnosti se je končala. Kaj jo bo nadomestilo?

Morda prihaja doba pneume, spet bolj filozofski in duhovni čas. Težava postmoderna močvirja je, da tehtne ideje niso več možne, vsakdo lahko brblja o čemer koli, vse se le postavlja v odnos do nečesa drugega, že dolgo ni več mogoče govoriti na primer o ljubezni ali o človeštvu, o temeljnih konceptih; če jih danes uporabljáš, si takoj razglašen za stalinista ali fašista, totalitarista. Zato je nosikalno postavljale vprašanje smisla, smotra, ustroja sveta in umetnosti v njem, razumljiva. x

* Tristan Tzara o tem, kaj je Dada.

Mi nismo hoteli imeti nič s to vrsto človeka ali ne-človeka, s to sorto človeka, ki je s svojo lokomotivo uma divjal čez polja trupel in nas same.

Hans Richter, nemški slikar in grafik

»Težava postmoderna močvirja je, da tehtne ideje niso več možne, vsakdo lahko brblja o čemer koli, vse se le postavlja v odnos do nečesa drugega,« o razlogih za oživljeno zanimanje za avantgarde razmišlja Adrian Notz, vodja ustanove Cabaret Voltaire. Fotografija: Jaka Gasar